

Tiede ja sen toiset

Tieteen ja kokemustiedon rajatyö arkiymmärryksen ylittävissä kokemuksissa

Kia Andell

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Artikkelissa tarkastelen tieteellisten ja kokemuspohjaisten tietomuotojen jännitteisiä suhteita 2010-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa ja sitä, miten tieteen kanssa ristiriitainen eletty kokemus muovaa ymmärrystä tieteestä. Aineistona ovat Mieli ja toinen -tutkimushankkeeseen spontaanisti lähetetyt kokemukset arkiymmärryksen ylittävistä aistikokemuksista, kuten äänistä, näyistä, telepatiasta ja vainajien kohtaamisesta. Arkiymmärryksen ylittävien kokemusten yhteydessä tieteellis-rationaalinen maailmankuva ja lääketieteellinen tietämys ihmismielestä tulevat haastetuksi, ja siksi ne tarjoavat kiinnostavan tarkasteluikkunan modernin tieteen rajantekoihin ja *tieteen julkiseen ymmärrykseen* (*public understanding of science*). Analysoin arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia epistemologis-ontologisena ongelmana William Jamesin ja Bruno Latourin toimijuutta koskevien näkemysten valossa. *Rajatyön* käsitteen kautta tarkastelen aineiston kirjoituksia toimintana, jossa kokemuksia pyritään oikeuttamaan tieteellisinä tosiasioina, neuvotellaan tieteen ja kokemustiedon rajoja sekä samalla tuotetaan käsityksiä tieteestä. Analyysi tekee näkyväksi, miten tiede saattaa muotoutua kansalaisten suoran kritiikin kohteeksi tai miten se toisaalta voi jäsentyä hybridisenä sosiaalisena systeeminä, jota kansalaiset voivat muokata oman tietonsa pohjalta. Kokijoiden kertomuksissa tiede määritellään yhtäältä rajalliseksi ja kykenemättömäksi tavoittamaan inhimillisen kokemusmaailman ja todellisuuden moninaisuutta. Toisaalta tieteen uskotaan tulevaisuudessa selittävän kokemuksia ja todellistavan niitä luonnollisena osana mielen toimintaa. Artikkelissä myös osoitetaan, kuinka tiedettä haastavien tietomuotojen juuret voivat paikantua ruumiillisiin kokemuksiin, jotka tulevat eleyiksi sosiaalisissa konteksteissaan, ja ehdottaa ruumiillisen kokemuksen ottamista vakavasti tieteen julkisen ymmärryksen tutkimuksessa.

ASIASANAT: kokemustieto, mieli ja toinen, rajatyö, tieteellinen tieto, tieteen ja teknologian tutkimus, tieteen julkinen ymmärrys

Johdanto

Kriittisen tieteen sosiologian ja -antropologian tutkimukset ovat käsitelleet laajasti tieteen liittyviä valtakysymyksiä ja nostaneet esiin toiseut-

tavia näkökulmia, joita tieteellisen tiedon määrittelyyn ja tuotantoon kytkeytyy. Tutkimuksissa on tarkasteltu tieteellisen tiedon rajoja modernin tieteen rajanvedoista retorisiin keinoihin, joilla

arkitieto tai ”epätiede” pyritään erottamaan ”oikeasta” tieteestä (Forstorp 2005; Harding 2006; Irwin & Wynne 1996; Vuolanto 2013). Laura Naderin (1996, 2) mukaan tieteen rajanveto rakentuu dikotomioille kuten tiede ja uskonto, rationaalinen ja maaginen sekä universaali ja partikulaarinen, jotka vakiintuvat hegemonisiksi kategorioiksi julkisessa mielikuvituksessa. Sandra Harding (2006, 5) huomauttaa, että moderni länsimainen (luonnon)tiede on erottanut itsensä erityisesti toisten kulttuurien tietosysteemeistä, jotka se on leimannut taikauskoisiksi, irrationaaliseksi sekä epäluotettaviksi selittämään luonnon säännönmukaisuuksia ja niiden taakse kätkeytyviä syy-seuraussuhteita. Tällaisen *rajatyön* (Gieryn 1999) kautta ruumiilliset kokemukset määrittävät paikallisiksi tietomuodoiksi – epätieteellisiksi, irrationaaliseksi ja epäluotettavaksi perustaksi tieteellisen tiedon tuottamiselle (ks. Vuolanto 2013). Tässä artikkelissa tarkastelen rajatyötä toisesta suunnasta, tieteen toiseksi rajatuista ”maalikkoepistemologioista” (Irwin & Michael 2003) ja kokemuksista käsin, jotka haastavat oletuksia tieteellisen tiedon itsestään selvästä totuudenmukaisuudesta suhteessa kokemustietoon. Lähestyn tiedettä tieteen julkisen ymmärryksen (*public understanding of science*, PUS) kriittisen tutkimuksen näkökulmasta yhteiskuntaan ja historialliseen kontekstiinsa kiinnittyneenä, moninaisten tietojen, toimijoiden ja instituutioiden kokoelmana, rajoiltaan huokoisena ja neuvoteltavana (Irwin & Wynne 1996). Jäsenän tieteellisten ja kokemuspohjaisten tietomuotojen rajantekoa ihmisten arjen sekä tieteen ja kansalaisten vuorovaikutuksen (*public engagement with science*) konteksteissa ja tarkastelen, miten tieteen kanssa mahdollisesti ristiriitainen eletty kokemus muovaa ymmärryksiä tieteestä.

Empiirisesti rajaan tarkasteluni yhtäältä sellaisiin kokemuksiin, jotka asettuvat tieteellis-teknisen maailmankuvan marginaaliin ja haastavat hallitsemattomia lääketieteellisiä käsityksiä ihmismielen

toiminnasta, sekä toisaalta kokijoiden muodostamaan yleisöön, jonka sisällä rakentuvia tiedekäsityksiä olen kiinnostunut selvittämään. Tarkastelemiani kokemuksia yhdistää, että ne ovat ruumiillisia aistimuksia ja tuntemuksia, joille ei löydy havaittavaa lähdettä fyysisestä ympäristöstä. Tähän ilmiökenttään voidaan lukea monenlaiset kokemukset, kuten selittämättömiltä tuntuvat tunto-, kuulo- ja näköaistimukset, tuntemukset jonkin näkymättömän läsnäolosta, sairauden ja kivun tuntemukset ilman todennettavaa lähdettä, toisten ihmisten tunteiden tai ajatusten vastaanottaminen ilman kielellistä välittymistä, ruumiista irtautumisen kokemukset sekä vuorovaikutukset erilaisten tuonpuolisiksi ymmärrettyjen toimijoiden kanssa. Tutkimuksessa ja arkikielessä kokemuksia on varsin yleisesti nimitetty ”yliluonnollisiksi”, mikä terminä kuitenkin on ongelmallinen, sillä se lähtökohtaisesti olettaa rajan luonnon ja siihen kuulumattoman välillä ja uhkaa sivuuttaa kokijoiden oman näkökulman (Koski & Honkasalo 2015, 2)¹. Oman tutkimukseni kontekstissa nimitän tällaisia kokemuksia *arkiyymmärryksen ylittäviksi*, sillä niitä luonnehtii vaikuttuminen ja tiedonsaanti sellaisista lähteistä, joiden todentaminen on hankalaa nyky-yhteiskunnan tieteellis-rationaaliseen maailmankuvaan nojaavan arkiyymmärryksen pohjalta. Siksi tieteellisen ja kokemusperäisen tiedon sekä eri maailmankuvien suhteet tulevat niiden yhteydessä problematisoiduiksi.

Artikkelissa tarkastelen arkiyymmärryksen ylittäviä kokemuksia epistemologis-ontologisena ky-

1 Eri tutkimuksissa kokemuksia on nimitetty ”mystisiksi” (James 1981), ”aistien ylittymisiksi” (*sensory override*) (Luhmann 2011), ”yliluonnollisiksi” (Rancken 2017; Virtanen 1974), ”telepaattisiksi”, ”tiedottomisiksi” (Virtanen 1977) ja ”kummiksi” (Koski & Honkasalo 2015). Kuvaavan tarkastelukeyksen ja termin löytäminen on ollut kokijanäkökulman tutkimuksissa haasteellista, sillä ihmiset itse antavat kokemuksille useita erilaisia tulkintoja, eikä kokemuksia siten voida kiinnittää yksittäiseen tulkintakehykseen.

symyksenä. Lähestyn niitä tiedonmuodostuksen näkökulmasta ruumiillisina tietämisen tapoina, joiden kautta ihmiset vastaanottavat viestejä ympäröivästä maailmasta ja jotka vaikuttavat siihen, millaisia suhteita kokijat muodostavat itseensä, ympäristöönsä sekä myös tieteelliseen tietoon. Ammannan ajatuksia sosiologisesta ja antropologisesta modernin tieteen kritiikistä ja kiinnitän kokijoiden tiedekäsitykset kysymyksiin tieteellisen tiedon ja muiden tietomuotojen rajoista, tieteen kulttuurisesta ja historiallisesta paikantuneisuudesta sekä yhteiskunnallisesta legitimitteistä (Harding 2006; Nader 1996; Wynne 2006). Artikkelin aineistona ovat arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia käsittelevät kokemuskertomukset, joita suomalaiset ovat spontaanisti lähettäneet Mieli ja toinen -tutkimushankkeeseen (Suomen Akatemia 2013–2016) sen jälkeen, kun hanke sai julkisuutta valtamediassa. Hahmotan arkiymmärryksen ylittävien kokemusten kertomista tutkijoille kansalaisten vuorovaikutuksena tieteen kanssa, jossa kokemuksia pyritään tekemään ymmärrettäväksi ja oikeuttamaan tietämisen tapoina ja ontologisina tosiasioina. Rajatyön avulla tutkijoille kirjoitetuissa kokemuskertomuksissa erotetaan ja sovitetaan yhteen erilaisia ontologioita ja neuvotellaan siitä, mikä on oikeaa ja hyväksyttävää tietoa sekä mitä ja miten todellisuudesta on mahdollista tietää.

Arkiymmärryksen ylittävät kokemukset muodostavat kiinnostavan tutkimuskohteen, sillä niihin liittyy monenlaista rajanvetoa tieteellisen tiedon ja muiden tietomuotojen välillä niin kokijoiden henkilökohtaisissa järkeilyissä kuin yhteiskunnassa. Niille ei arjessa ole yksittäistä vakiintunutta tulkintamallia, vaan järkeilyssä ammennetaan useista tiedollisista resursseista, kuten luonnontieteistä, psykologiasta ja esoteriasta (Koski & Järvenpää 2017; Geertz 1975). Ne myös asettuvat ilmiökenttään, jossa virallinen, erityisesti lääketieteellinen, tieteellinen tieto asettuu vastakain henkilökohtaisten tuntemusten ja erilaisten

vaihtoehtoisten käsitysten kanssa (vrt. Jauho 2013, 367). Kokemusten ympärille on muodostunut tieteen ja kansalaisyhteiskunnan välisiä sekä tieteen sisäisiä kamppailuja merkityksistä, identiteeteistä sekä tieteellisen tiedon ja asiantuntijuuden rajoista (esim. Hess 2011; Vuolanto 2013). Kokijoiden henkilökohtaiseen näkökulmaan keskittyvä tarkastelu avaa ikkunan tällaisten kamppailujen juurille, sillä se valottaa, millaisten tuntemusten, tapahtumien ja järkeilyjen seurauksena tieteellistä tietoa haastavia näkemyksiä ja argumentteja muodostuu.

Artikkeli paikantuu tieteen julkisen ymmärryksen kriittiseen tutkimukseen², jossa kiinnostuksen kohteena ovat tieteeseen liittyvät ristiriidat sekä ihmisten tavat kokea ja määritellä tiedettä sosiaalisessa elämässä (Wynne 1995). Perinteisesti P U S -tutkimuksessa on problematisoitu yleisöjen tieteellistä lukutaitoa, mutta sittemmin myös tieteeseen kohdistuvaa kiinnostusta ja luottamusta (Goldenberg 2016; Wynne 2006). Erityisesti kriittisessä suuntauksessa on problematisoitu tieteen kykyä vuorovaikuttaa ja ymmärtää yleisöjään. Kansalaisten tieteellinen tietämys tai tietämättömyys nähdään kontekstista riippuvana ja strategisena. (Hess 2004; Irwin & Michael 2003; Wynne 1995; 2006.) Alan Irwin ja Mike Michael (2003, 28) ovat katsooneet, että ihmiset ovat päteviä selittämään, miksi he asettavat henkilökohtaisen kokemuksen muiden tietolähteiden edelle, ja he ehdottavat huomion suuntaamista yleisöjen tietämyksen puutteista näiden omiin näkökulmiin

2 Tieteen julkinen ymmärrys (*public understanding of science*) on jokseenkin vakiintunut yleisnimitys tieteen ja kansalaisten suhteesta, joskin viime vuosikymmenten muutosten myötä on ryhdytty puhumaan myös julkisesta osallistumisesta (*public engagement with science*, PES) tai ”osallistavasta tiedeviestinnästä” (Saikkonen & Väliaverronen 2013). Alan tutkimuksissa on hyödynnetty laajalle yleisölle suunnattuja kyselyjä ja barometreja, etnografisia tapaustutkimuksia sekä kognitiivisen psykologian tutkimuksia (Wynne 1995, 4).

tai ”maallikkoepistemologioihin”. Ajatus toimii metodologisena lähtökohtana myös tässä artikkelissa, jossa tarkastelen, miten henkilökohtaisiin kokemuksiin pohjaava tieto tulee ihmisille todelliseksi heidän omasta näkökulmastaan. Artikkelissa etenen siten, että aluksi avaan teoreettisia lähtökohtia sekä lähestymistapaani arkiymmärryksen ylittäviin kokemuksiin ja tieteen ja kokemustiedon suhteisiin. Tämän jälkeen esittelen aineiston ja analyysitavan. Analyysiosiossa tarkastelen ensin tieteen ja kokemuksen rajatyötä sekä siinä muodostuvia ymmärryksiä tieteestä koko aineistoni tasolla. Toisessa analyysiluvussa syvennän huomioitani erityisesti kahden aineiston kirjoituksen valossa ja tarkastelen rajatyön ja tiedekäsitysten muotoutumista kirjoitusten elämäkerrallisten ulottuvuuksien yhteydessä. Lopuksi esitän analyysin tuloksista lyhyen yhteenvedon ja kiinnitän niitä modernin tieteen ja yhteiskunnan problematiikkaan (Latour 2006). Lisäksi keskustelen tuloksista suhteessa tieteen julkiseen ymmärrykseen.

Arkiymmärryksen ylittävät kokemukset epistemologis-ontologisena ongelmana

Arkiymmärryksen ylittävät kokemukset ovat luonteeltaan *tiedollisia*, sillä niiden välityksellä ihmiset vastaanottavat informaatiota ja muodostavat uudenlaisia totuuksia itsestä ja maailmasta. Kokemuskertomuksissa informaatio kuvataan usein saapuvaksi näkymättömästä lähteestä (Honkasalo 2017b, 200), joka sijaitsee yksilökokijan ulkopuolella tai syvällä tämän mielen tai ruumiin sisällä, esimerkiksi ”Jumalasta”, ”henkimaailmasta” tai ”alitajunnasta” (Andell ym. 2019; Koski & Järvenpää 2017, 282–283; Luhrmann 2012). Kokemukset saattavat oleellisesti muuttaa kokijan elämää ja maailmankuvaa, muovata kokijan henkilökohtaista identiteettiä sekä suunnata tämän toimintaa sosiaalisessa ympäristössä (Andell ym. 2019; Honkasalo 2017b; Luhrmann 1989; Rancken 2017).

Kokijoiden omasta näkökulmasta arkiymmärryksen ylittävät kokemukset ovat hyvinkin todellisia ja merkityksellisiä, voimakkaan elämyksellisiä, aistimellisia ja emotionaalisia ruumiillisia tunteuksia, jotka saattavat muuttaa kokijasubjektia pysyvästi (Cassaniti & Luhrmann 2014; Honkasalo 2017a, 52; James 1981). Modernissa tieteessä arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia on kuitenkin pidetty epätodellisina: uskomuksina, hallusinaatioina tai mielen ja aivojen virhetoimintoina (kattava historiallinen katsaus tieteellisistä selitysmalleista, ks. Rancken 2017).

Eri perinteistä ammentavista kokijanäkökulman tutkimuksista on johdettavissa yhteinen päätelmä, että arkiymmärryksen ylittäviin kokemuksiin liittyy elimellisesti vaikuttuminen jostakin *näkymättömästä*: ne ovat tiedon saamista ilman tavanomaisten aistien välitystä (Virtanen 1977) tai ”vaikuttuneisuutta ilman selvyyttä tai representaatiota siitä, mikä vaikuttaa” (Santana 2014; ks. myös Honkasalo 2017a, 52). Tässä artikkelissa paikannan näkymättömän käsitteen erityisesti William Jamesin pragmatistiseen ajatteluun ja tämän viitoittamaan antropologiseen keskusteluun näkymättömistä, aineettomista ja abstrakteista toimijoista (*invisibles/intangibles*) (Honkasalo 2017a; 2017b; ks. myös Blanes & Espírito Santo 2014). James tarkasteli kokemuksia kokijoiden kuvaamien aistimusten, tuntemusten ja muiden vaikutusten kautta, jolloin näkymätön saattoi tulla todelliseksi ja tutkittavaksi. Jamesin jäljissä kokemuksia voidaan hahmottaa erilaisten ruumiillisten ja tiedollisten vaikutusten kimppuna. Lisäksi niillä on sosiaalisia vaikutuksia, ne jättävät jälkiä yhteiskuntaan ja historiaan (Blanes & Espírito Santo 2014; Honkasalo 2017b).

Vaikutuslähteen näkymättömyys kytkeytyy oleellisesti kysymykseen arkiymmärryksen ylittävien ilmiöiden ontologisesta statuksesta ja niihin pohjaavan kokemustiedon oikeutuksesta modernissa yhteiskunnassa. Bruno Latour (2005)

on pohtinut näkymättömien toimijoiden vaikutuksia ja problematisoinut tieteen tapaa rajata ne tiukasti epätoden ja uskomusten alueelle. Latour (2006) puhuu *modernin perustuslaista*, jonka turvin luonto, yhteiskunta ja näkymätön erotetaan tiukasti toisistaan. Pinnan alla kuitenkin rakentuu hybridejä, joista tulee niiden kieltämisen myötä hallitsemattomia. Arkiymmärryksen ylittävät kokemukset voidaan ajatella eräänlaisina hybrideinä, jotka ylittävät rajoja näkymättömän ja materiaalisen, inhimillisen ja ei-inhimillisen, tieteen ja uskonnon välillä. Kokemuksissa eri ontologiset kategoriat sekoittuvat modernin todellisuuskäsityksen vastaisella tavalla, jolloin ne tavaataan yhteiskunnassa käsittää yksilön patologisen mielen luomuksina (Latour 2005, 234–235; 2006). Latour (2005, 234–235) ehdottaa näkymättömän ottamista yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa vakavasti todellisina yhteiskunnallisina toimijoina, jotka saavat ihmiset ”tekemään asioita”, ja näkymättömän lähestymistä kokijoiden omista elämämaailmoista käsin.

Empiirisessä analyysissä hyödynnän jamesilais-latourilaista luentaa (Honkasalo 2017b), johon tukeutumalla voidaan tutkimuksessa ylittää dikotomiat, kuten luonto ja kulttuuri, materiaallinen ja näkymätön sekä inhimillinen ja ei-inhimillinen, ja muotoilla uudelleen kysymys kokemusten ”totuudesta” suuntaamalla huomio kokemusten alkuperästä niiden vaikutuksiin. Tästä näkökulmasta ei ole oleellista, mistä kokemukset johtuvat, vaan se, mitä ne tekevät (mt., 201). Käytän analyysissä näkymättömän käsitettä viittaamaan sellaisiin vaikutuslähteisiin ja todellisuuksiin, jotka modernissa yhteiskunnassa on rajattu luonnosta ja kulttuurista erilliseksi kategoriaksi. Näkymätön poikkeaa luennassani arkiymmärryksen ylittäväästä siinä, että käsitän arkiymmärryksen ylittävän syntyvän erityisesti näkymättömän, luonnon ja kulttuurin ontologisten kategorioiden yhtentörmäyksissä. Näkymättömän ymmärtäminen asioita aikaansaavina yhteiskunnallisina toimi-

joina mahdollistaa kokemusten analysoimisen sellaisina kuin kokijat itse ne kertovat. Näin myös vältetään kokemusten kiinnittäminen ennalta tiettyyn tarkastelukeyhykseen ja kokijoiden oman näkökulman sivuuttaminen. Kokemusten kertomista ja niiden oikeuttamiseen liittyvää rajatyötä analysoin käytäntöinä, joissa ontologisia kategorioita pyritään sovittamaan yhteen ja joissa kokemuksia *todellistetaan* ontologisesti tosiasiana (Mol 2002). Annemarie Molia seuraten voidaan ajatella, että kokemukset todellistuvat eri tavoin erilaisissa käytännöissä, kuten esimerkiksi lääketieteessä, uskonnoissa tai arjen terapeuttisissa käytännöissä (Andell ym. 2019; Luhrmann 2012). Kyse ei ole ainoastaan erilaisista näkökulmista tai käsitteellistämisen tavoista vaan ontologioista, *olemisen tavoista*, joita luonnehtii moninaisuus, samanaikaisuus ja poliittisuus (Mol 2002).

Aineisto ja metodologia

Artikkelin aineistona ovat suomalaisten kokemuskertomukset *Mieli ja toinen* -tutkimushankkeesta (Suomen Akatemia 2013–2016, projektinnumero 266 573). Monitieteinen hanke tutki ihmismielen rajankäyntiä ja vuorovaikutusta erilaisten tuonpuolisiksi miellettyjen toimijoiden kanssa ja koki yhteen tutkijoita antropologian, historian, folkloristiikan, psykiatrian, sukupuolentutkimuksen ja neurotieteen aloilta. Eri tieteenalojen tutkimuksia yhdisti lähestymistapa, jossa arkiymmärryksen ylittäviä ilmiöitä tarkasteltiin osana ihmismielen perustavanlaatuista toimintaa. Hankkeen käynnistämistä koskevan uutisoinnin pohjalta monet kansalaiset rohkaistuivat kirjoittamaan projektin vastaavalle tutkijalle ja kertomaan omista erikoisista kokemuksistaan, joita he olivat saattaneet salailta vuosikausia peläten väärinymmärryksi tulemistä ja hulluksi leimautumista. Valtaosa yhteydenotoista ajoittui hankkeen käynnistymisen ajankohtaan, mutta kirjoitettiin myös myöhemmin projektin mediaesiintymisten jälkimainingeissa. Kaiken kaikkiaan hankkeeseen

lähetettiin yli 200 kirjettä ja viestiä eri ikäisiltä ja -taustaisilta kirjoittajilta eri puolilta Suomea (ks. Honkasalo 2017c, 23–26). Kirjoittajien ikähaarukka on 33–87 vuotta. Noin 60% heistä on naisia ja 40% miehiä. Kirjeissä kerrotaan ja järkeillään kokemuksia, kuten ennalta tietämissä, telepatiaa, ruumiista irtautumista, vainajien kohtaamista ja automaattikirjoittamista. Lisäksi niissä rakennetaan kokemuksille erilaisia selitysteorioita sekä käsitellään niihin liittyvää henkilökohtaista etsintää ja sosiaalisen ympäristön suhtautumista kokijaan. Aineisto on anonymisoitu ja kirjoittajille on annettu peitenimet. Tässä artikkelissa analysoidaan kirjeet lähetettiin spontaanisti sen jälkeen, kun hanke sai julkisuutta valtamediassa. Artikkelin analyysi perustuu vuosina 2013–2015 lähetettyihin kirjeisiin ja viesteihin (N=97), jotka minulle on luovutettu anonymisoituna käyttöön väitöstutkimustani varten.

Kirjeet jakautuvat kolmeen pääasialliseen tyyppiin. Ensinnäkin monet kirjoittavat yksittäisestä arkiymmärryksen ylittävästä kokemuksesta, joka on herättänyt kirjoittajassa suurta hämmennystä. Kokemukselle on mahdollisesti pitkään etsitty selitystä, ja kirjoittajat ottavat yhteyttä tutkijoihin saadakseen vihdoinkin sellaisen. Toinen merkittävä osa koostuu kirjeistä, joiden kirjoittajille arkiymmärryksen ylittävät kokemukset muodostavat oleellisen osan elämää ja identiteettiä. Kokemuksia ja niiden vaikutuksia jäsenetään omaelämäkerrallisesti yhteydessä elämäntapahumiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Osa kirjoittajista on kokemustensa myötä omaksunut esimerkiksi uushenkisiä ajatusmalleja ja käytäntöjä, kuten selvänäkemistä. Jotkut ovat vaihtaneet uraa ja kouluttautuneet elämäntaitovalmentajiksi tai vaihtoehtoparantajiksi. Kolmas keskeinen kirjetyyppi osin irrottautuu elämäkerrallisesta rakenteesta ja pyrkii ennemmin kertomaan tarinaa tieteestä itsestään. Kirjoittajat tiedustelevat arkiymmärryksen ylittävien ilmiöiden tutkimuksen nykytilasta ja ehdottavat mahdollisia uusia tutkimusaiheita

ja -näkökulmia. Osa kirjeistä on huomattavan kriittisiä ja pyrkii tekemään näkyväksi tieteellisen tutkimuksen sokeita pisteitä sekä ongelmakohtia tieteen ja sen yleisöjen välisessä suhteessa.

Kirjeiden kerääntymisen tapa oletettavasti vaikuttaa siihen, millaista suhdetta tieteeseen ne heijastavat. Nähtyään valtamediassa kokemuksiinsa liittyvää, totutusta diskurssista poikkeavaa tiedeuutisointia kirjoittajat ovat oma-aloitteisesti ottaneet yhteyttä tutkijoihin kysyäksään kokemuksilleen selitystä, hakeakseen niille oikeutusta ja tarjotakseen omaa tietoaan tieteellisen tiedontuotannon avuksi ja rakennusaineeksi. Kirjoittajien joukko on valikoitunut siten, että yleisesti he jollain tavoin problematisoivat kokemuksiaan, yhteiskunnan suhtautumista arkiymmärryksen ylittäviin kokemuksiin, joitakin kokemuksiin liittyviä tulkintoja tai niitä koskevia tieteellisiä tutkimuksia. Tästä syystä kirjeitä on mielekästä lähestyä *tieteeseen osallistumisena* tai *kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksena tieteiden kanssa (public engagement with science)*: kirjeissä paitsi kuvataan henkilökohtaisia kokemuksia myös pyritään tekemään arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia näkyviksi, oikeuttamaan ja todellistamaan niitä tieteellisen tietämyksen piirissä. *Rajatyön* käsitteen kautta kokemusten oikeuttamista voidaan tarkastella toimintana, jossa kirjoittajat aktiivisesti työskentelevät erilaisten tietomuotojen ja tietämisen tapojen välisiä rajoja sekä samalla tuottavat tietynlaisia määritelmiä tieteestä.

Analysoin aineistoa seuraavista näkökulmista:

1. Millaista on rajatyö tieteellisten ja kokemuspohjaisten tietomuotojen välillä?
2. Millä tavoin ”näkökenttää” kokemusta todellistetaan?
3. Millaiseksi ”tiede” määrittyy rajatyössä?

Menetelmällisesti analysoin aineiston kirjoituksia kokemuskertomuksina, jolloin asetetaan keskiöön

ihmisten henkilökohtaiset kokemukset ja subjektiiviset totuudet, jotka yleisesti jäävät biomedikaalisten selitysmallien ulkopuolelle, ja keskityn kokemuksiin liitettyihin merkityksiin ja toimintoihin sekä laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, joihin ne kerronnassa kiinnitetään (Bury 2001, 264–265). Analyysi jakautuu kahteen lukuun, joista ensimmäisessä tarkastelen koko kirjeaineiston tasolla, *millaista kokemusta todelliseksi oikeutavaa rajatyötä kirjoittajat tekevät ja millaiseksi tiede sen kautta määrittyy*. Toisessa luvussa tarkastelen erityisesti kahden kirjoituksen valossa sitä, *miten aineistossa tehtävä rajatyö ja tieteen määrittelyt rakentuvat osana henkilökohtaisia narratiiveja*. Tarkastelen kirjoitusten elämäkerrallisia ulottuvuuksia ja sitä, miten tieteelliset ja kokemuspohjaiset tietomallit toimivat ja todellistuvat kirjoittajien kuvaamien elämäntapahtumien yhteydessä: miten niitä oikeutetaan, haastetaan, sovitetään yhteen tai erotetaan eri yhteyksissä. Arin kirjoitus ilmentää sitä, miten tiede saatetaan nähdä kokemustiedon Toisena ja riittämättömänä tuottamaan totuudenmukaista tietoa todellisuuden luonteesta. Lauran elämäkerrallinen narratiivi puolestaan havainnollistaa sitä, miten tieteen ja kokemuksen rajat voivat tulla huokoisiksi ja neuvoteltaviksi. Valitsin nämä kirjeet analyysiin siksi, että ne edustavat kahta toisistaan oleellisin tavoin eroavaa jäsenystä tieteen ja kokemustiedon suhteista. Näiden jäsenysten voidaan nähdä yleisesti läpileikkaavan ja laajasti luonnehtivan kokijoiden lähettämää kirjeaineistoa.

Tiedon ja tietämisen rajatyö

Kokemustietonsa oikeuttamisessa kirjoittajat tekevät rajatyötä, jossa he poissulkevat selitysmallia, jotka määrittelevät arkiymmärryksen ylittävät kokemukset yksilön mielen patologioiksi tai puutteiksi kokijoiden tietämyksessä ja tietämisen tavoissa. Kokemukset kuvataan aineistossa materiaalisiksi tosiasioiksi, ”konkreettisiksi tapahtumiksi”, jotka eksplisiittisesti

erotetaan uskomuksista, tuntemuksista, ”vilkaasta mielikuvituksesta”, ”fanaattisuudesta” ja ”tunteenomaisesta hötkyilystä”. Aineistossa kirjoittajat luonnehtivat itseään ”maanläheisiksi”, ”analyttisiksi” ja ”rationaalisiksi” henkilöiksi ja esittävät kuvauksia siitä, miten he ovat pyrkineet systemaattisesti koettelemaan erikoisia havaintojaan. Esimerkiksi Teresa kuvaa kokemusta, jossa voidipurkki oli selittämättömällä tavalla ”itsestään” alkanut heilua edestakaisin hänen kylpyammeensa reunalla:

Yritin rekonstruoida tapauksen tömisyttämällä ammeen reunaa jne. eri tavoin, mutta en millään luonnollisella keinolla saanut putelia heilumaan, saatikka samalla poikkeavalla tavalla. Töissä ruokatunnilla testailin vielä mm. suolapurkilla ja kaikki, jotka tönäisinkin heilumaan, heiluivat erilailla, ja heilunnan kesto oli erilainen, ja se päättyi ikäänkuin nopeutuvaan pieneen värinään ennen pysähtymistä. No, tarkoitan tuolla vain, että olen yleensä hyvin valikoiva siinä, mitä lasken yliluonnolliseksi kokemukseksi, enkä ole koskaan ottanut mukaan pelkkiä ”tuntemuksia” tai ”aavistuksia”, vaan vain konkreettisia tapahtumia. (Teresa.)

Raja luonnollisen ja näkymättömän välillä määrittyy Teresan lainauksessa empiristisen ”testailun” kautta: kokemuksen ”yliluonnollisuus” tulee tosiasiaaksi, kun sen voidaan osoittaa perustuvan kokeellisesti tuotettuun evidenssiin. Samalla tuottuu raja ja hierarkia toistettujen kokeiden ja mittausten avulla todennettavan tiedon sekä näkymättömän, intuitiivisen, emotionaalisen, ”pelkkien tuntemusten” ja ”aavistusten” välittämän tiedon välille. Kokemustiedon partikulaarisuutta ja kokemusten epäilyä irrationalisuutta pyritään selittämään kirjeissä pois viittaamalla kokemusten materiaalisuuteen. Tämänäyttypisen rajatyön kautta tiedettä määritellään aineistossa varsin normatiivisessa mielessä luonnontieteellistä ideaalia noudattavana objektiivisena tietomuotona, josta tunteiden, tuntemusten, ideolo-

gioiden tai uskomusten vaikutus poissuljetaan. Toisaalta kokemukset voivat tulla kokijoille todelliseksi niihin liitetyn subjektiivisen, emotionaalisen merkityksellisyyden kautta, kuten Katariinan kertomuksessa 18-vuotiaana näkemästään unesta, jossa edesmennyt rakas läheinen palasi vastamaan hänen kysymyksiinsä:

Uneksi se oli erityisen vahva. Vahvimmin ajattelen, että oma mieleni tuotti tämän ja lohdutti näin. Lohduttava vaikutus oli tällöin suuri. Kuitenkin ystävänä realistinen näkemys ”vain unesta” loukasi minua. [...] Muistan tällaisen irrationaalisen mutta vankkumattoman ajatuksen, johon hetkittäin uskoin ihan täysin: Kun minä en suostunut antamaan periksi, Jumalan on pakko antaa sisareni takaisin. Tämä liittyyneen suuren järkytyksen ja surun vaiheisiin.

Muutoin minulla ei ole mitään yliluonnollisia kokemuksia tai kykyjä. Olen koulutukseltani [terveys-tieteen maisteri] ja omalla alallanikin kaikkea huuhaa-mutua syvästi kaihtava.” (Katariina.)

Kokemustieto todellistuu kirjoittajalle järkyttävän ja raskaan elämäntapahtuman yhteydessä, osana suruprosessia, jonka yhteydessä näkymätön tulee hänen kerronnassaan luonnolliseksi ihmismielen toiminnaksi. Vaikka kirjoittaja ei muutoin kuvaa antavansa suurta merkitystä tunteille ja subjektiivisille tietomuodoille tavassaan hahmottaa ympäröivää maailmaa, surukokemuksesta muodostuu herättämiensä tunteiden kautta tärkeä, yksityinen ja jopa pyhä, jolloin sen vähättely ”vain unena” loukkaa sen merkittävyttä. Kokemuksen herättämät vahvat tunteet oikeuttavat sen todellisena siitäkin huolimatta, että kirjoittaja käsittää sen oman mielensä tuotoksena ja kuvaa ajatustaan elämän ja kuoleman rajan läpäisevyydestä ”irrationaaliseksi”. Toteamuksessaan ystävänsä ”realistisesta näkemyksestä” kirjoittaja ehdottaa, että myös muiden tulisi tunnustaa hänen kokemuksensa subjektiivinen merkitys ja pidättäytyä esittämäs-

tä arvioita sen ontologisesta laadusta. Kokemuksen vahvuus ja lohdullisuus, sen todellistuminen ruumiillisina affekteina ja emootioina, erottaa sen kirjoituksessa ”huuhaa-mutusta”, joka rajautuu tieteellisen tiedon ja siihen pohjaavan tietämyksen ulkopuolelle. Lainausta myös havainnollistaa, miten tieteellinen tieto ja koulutus asetetaan aineistossa vastakkain erilaisten ”uskomusten” ja ”huuhaan” kanssa. Katariinan tavoin kirjoittajat usein alleviivaavat olevansa akateemisesti koulutettuja tai toimivansa työelämässä vastuullisissa tehtävissä. Uskottavuutta haetaan vetoamalla koulutukseen tai ammattiasemaan erityisesti tereyden tai tekniikan alalla.

Yliluonnollisia asioita ei ole olemassa. On ilmiöitä, joita ”tiede ei vielä pysty selittämään”. [...] Itse en fyysikko-insinöörinä ”usko” mihinkään. Olen kuitenkin kokenut asioita, jotka luetaan huuhaan piiriin. (Mauri.)

Kokemusten todellistumisessa on toisaalta kyse tieteen potentiaaleista, kirjoittajien uskosta tieteen kykyyn tuoda kokemukset näkymättömän alueelta luonnollisen piiriin. Maurin lainauksessa luonto ja näkymätön sekä tiede ja kokemus ovat läsnä yhtä lailla todellisina, vaikka niiden suhde toisiinsa piirtyy ongelmallisena ja ristiriitaisena. Tieteellis-tekniseen maailmankuvaan sitoutuminen sulkee ulos mahdollisuuden uskoa näkymättömään, josta ei ole voitu tuottaa materiaalista evidenssiä. Vastaava jäsennys nousee esiin Ilonan pohdinnassa tieteen mahdollisuuksista selittää arkiymmärryksen ylittävät ilmiöt luonnollisiksi:

Toivon todella, että aivo- ja kognitiotutkimuksessa päästäisiin eteenpäin. En pidä näitä ns. yliluonnollisia asioita ollenkaan tuonpuoleisina. Joskus tullaan pitämään tätä aikaa todella primitiivisenä. Toivottavasti se aika on pian. (Ilona.)

Tässä yhteydessä tiede kiinnittyy erityisesti ihmismieltä psykologisista ja lääketieteellisistä nä-

kökulmista tutkiviin ja biologisen ihmiskäsityksen omaaviin tieteenaloihin, jotka hyödyntävät tiedontuotannossaan teknologiaa, kuten aivo-kuvantamista. Tieteen päämääräksi hahmottuu ennen kaikkea ilmiöiden materiaalisen perustan löytäminen ja niiden selittäminen tätä kautta. Kirjeaineistossa kvanttifysiikan, kognitio- ja neurotieteen kaltaisten tieteenalojen uskotaan tulevaisuudessa kykenevän selittämään kokemukset normaalksi osaksi ihmisruumiin tai -mielen toimintaa. Näin tiede määritellään muuttuvana ja historiallisesti kehittyvänä tietomuodostelmana, johon liitetään potentiaaleja tuottaa uusia totuuksia maailmasta. Näkymättömän uudelleenmäärittely vielä selittämättömäksi samalla osoittaa, miten tiede itsessään voi kirjoituksissa toimia kokemuksia todellistavana käytäntönä.

Kokemustiedon oikeuttamisen yhteydessä rakentuva kuva tieteestä on varsin rajallinen huolimatta kirjoittajien moninaisista koulutustaustoista. Kirjoituksissa tehtävän rajatyön kautta tiede kiteytyy tiettyyn joukkoon tieteellisiä tutkimusaloja ja ajatusmalleja, jotka 1) perustuvat luonnontieteisiin, 2) ovat sitoutuneita materialistiseen maailmankuvaan ja 3) nojaavat tiedontuotannossaan kokeellisiin menetelmiin sekä 4) jakavat rationaalisuuden, objektiivisuuden ja universalismin ihanteet. Tämäntyyppinen rajatyö kirjeaineistossa liittyy osin siihen, että kirjeissä tieteellinen yleisö oletetaan varsin yleisesti skeptikoiksi, jolloin kokemusten oikeuttamisen yhteydessä rakentuva ymmärrys tieteestä ja tieteellisestä tiedosta muistuttaa huomattavasti skeptikkoliikkeen näkemystä (ks. Forstorp 2005; Vuolanto 2013). Kokemusten mahdollisina epäilijöinä ja haastajina nimetään erityisesti ateistit, skeptikot, lääkärit, tutkijat ja ”tiedemiehet”, ja vakuuttavuutta vastaavasti haetaan suhteessa näihin tahoihin. Kokemusten todelliseksi oikeuttamisessa on keskeistä mahdollisten vastaväitteiden tunnistaminen ja kokijan yksilöllisiin ominaisuuksiin, kuten irrationaalisuuteen tai ”uskovaisuuteen”, liittyvien selitysmallien poissulkeminen. Skeptik-

koliikkeen vahva edustus suomalaisessa julkisessa keskustelussa vaikuttanee siihen, miten tieteestä puhutaan ja millaisia reaktioita kokemuksiinsa kirjoittajat ennakoivat. Tämä näkyy esimerkiksi tavassa käyttää skeptikoiden lanseeraamaa termiä ”huuhaa” tieteellisen tiedon ja rationaalisen ajattelun vastinparina. Lisäksi etenkin lääketiede ja psykiatria erottuvat normatiivisina tiedon järjestelminä, joita vasten kokemuksia pyritään oikeuttamaan. Tieteellisen tutkimuksen oletetaan pyrkivän ”diagnostisoimaan” kokijoita tai etsimään ”parannuskeinoja niihin mielen toiminnan häiriöihin ja vikoihin, joiden seurauksena kokijat kertovat yliluonnollisista kokemuksistaan täydessä uskossa niiden todenperäisyyteen” (Hannes). Kirjoittajat olettavat tutkimusten lähestyvän arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia ensisijaisesti mielen patologioina, ja monesti he ennakoivat tieteellisen yleisön arvioivan heidän mielenterveyttään.

Pohditte varmaankin nyt mielenterveyteni tilaa. Voin kertoa teille, että olen mielenterveysalan ammattilainen, ja työssäni teen vähän samaa mihiin tekin pyritte tutkimuksillanne. Toisten aistit ovat herkempiä kuin toisten ja he kokevat, näkevät, kuulevat ja aistivat enemmän. Jotkut saavat yhteyden enkeleihin, kuolleisiin jne. Kaikki nämä kyvyt ovat meissä piilevinä. Jonain päivänä tämä on meidän kaikkien arkipäiväistä kokemusta mm. meditoinnin lisääntymisen ansiosta. Joissakin maissa nämä ovat normaaleja asioita. Mielenterveyden kriteerit ovat kulttuurisidonnaisia. Meillä uskonto ja tiede ovat vielä liian erillään toisistaan, ja näin ei synny oikeaa kuvaa todellisuudesta ja ihmisen koko potentiaalista esim. psykologiassa, joka näkee uskonnolliset kokemukset psykoosina. Suomalaisessa psykologiassa ja psykiatriassa henkisen todellisuuden olemassaolo kielletään. Transpersoonallinen psykologia on kuitenkin tiedettä muissa länsimaissa. (Marita.)

Marita määrittelee kokemukset monien kirjoittajien tavoin mielen patologian sijaan ihmis-

luontoon kuuluvina potentiaaleina, joiden todellistumista – käsittämistä, realisoitumista ja täysimittaista toteuttamista – vallitseva tieteellirationaalinen kulttuuri rajoittaa. Kokemuksesta tulee kokijalle ontologinen tosiasia siitä riippumatta, kykeneekö tiede todentamaan sitä. Kirjoittaja muistuttaa kokemusten todellisuuden, luonnollisuuden ja normaalisuuden kulttuurisidonnaisuudesta tuomalla esiin, miten tieteen sisäisessä rajatyössä eri yhteiskunnissa määritellään ja todellistetaan ihmismieltä ja sen suhdetta ympäröivään todellisuuteen eri tavoin. Lainauksessa tieteen ja uskonnon raja rakentuu konteksteihin kiinnittyneenä ja vaihtelevana, jolloin näkömätöntä koskevien tieteellisten faktojen muodostuminen voidaan ymmärtää sosiaalisena ja kulttuurisena käytäntönä. Kirjoitus havainnollistaa, miten tieteen kyvyttömyys tunnistaa kokemuksia todellisina ja luonnollisina kytketään sen ontologisiin ja epistemologisiin lähtökohtiin. Tiedon ja todellisuuden luonnetta koskevien käsitysten ymmärretään ehdollistavan sitä, millaiset ilmiöt mielletään relevanteiksi tieteellisen tietämisen kohteiksi ja millaista tietoa niistä tuotetaan. Tiede määrittäyty siten kulttuuris-poliittisena toimijana ja diskursiivis-materiaalisena käytäntönä, joka tuottaa tietynlaista todellisuutta ja ontologioita arkiymmärryksen ylittävien kokemusten ympärillä ja todellistaa ihmismieltä tietyllä tavalla, joka on sidoksissa sen kulttuuriin lähtökohtiin.

Kokemustietonsa oikeuttamisessa kirjoittajat tekevät rajatyötä, jossa työsetään rajoja *tietosysteemien* (esim. tiede-uskonto), *tietomuotojen* (esim. objektiivinen-subjektiivinen) ja *tietämisen tapojen* (esim. rationaalinen-intuitiivinen) välillä. Tämä muistuttaa sellaista lääketieteen alueelle sijoittuvaa rajatyötä, jota Pia Vuolanto (2013) on kuvannut suomalaisen akateemisen hoitotieteen alkuvaiheita käsittelevässä väitöstudiumuksessaan. Vuolanto (2013, 72–82) osoittaa, kuinka hoitotiede määrittäyty monien lääketieteen edustajien ja skeptikoiden argumenteissa epä-

tieteeksi, johon sekoittui uskomuksia ja jonka tiedontuotanto näyttäytyi subjektiivisena, pikemmin yksilöiden tuntemuksiin kuin kriitikoiden peräänkuuluttamaan kokeelliseen metodiin perustuvana. Rajatyötä tehdään myös *tieteen ja muun yhteiskunnan välillä* (Vuolanto 2013) erityisesti asiantuntijuuden määrittelyyn liittyen. Akateemiseen koulutukseen ja sen välityksellä saavutettuun professionaaliseen asiantuntijatietoon liitetään aineistossa auktoriteettiasema, joka erottaa sen kokemuspohjaisesta tiedosta. Lisäksi kokemusten oikeuttamiseen liittyy *tieteen ja epä-tieteen* sekä *maailmankuvien* välistä rajatyötä. Tämä näkyy siinä, miten kirjoituksissa olossuljetaan omien kokemusten selitysmalleina uskonnot ja maailmankuvat, jotka olisivat voineet vaikuttaa kirjoittajan odotuksiin kokemuksistaan ja ohjata tätä yliluonnollisiin tai tuonpuoleisiin tulkintoihin. Kirjoituksissa tehdään toisaalta myös selaista rajatyötä, joka pyrkii kyseenalaistamaan ja laajentamaan tieteellisen tiedontuotannon ontologia ja epistemologia lähtökohtia. Onkin syytä huomata, että kirjeissä piirtyvä tieteen hahmo ei välttämättä niinkään vastaa kirjoittajien henkilökohtaisia ymmärryksiä tieteestä vaan niitä oletuksia, joita kirjoittajat liittävät tieteellisen yleisönsä käsityksiin tieteellisen tiedon luonteesta.

Tieteen ja kokemuksen rajatyö elämäkerrallisissa narratiiveissa

Tiede kokemustiedon toisena

Ari on tutkija-asteen koulutuksen suorittanut seniorikansalainen. Hän kirjoittaa Mieli ja toinen -projektiin vastauksena siitä vastaavan tutkijan haastatteluun *Helsingin Sanomissa*. Haastattelu käsitteli tutkimusprojektia ja arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia³. Otsikossa kokemuksia nimettiin yliluonnollisiksi, mihin Ari monien kir-

3 ”Professori: Yliluonnolliset kokemukset eivät ole mielisairautta tai hörhöyttä.” *Helsingin Sanomat* 18.6.2015.

joittajien tavoin tarttuu kriittisesti, sillä hän itse pitää kokemuksiaan ”täysin luonnollisina”. Lyhyessä kirjeessään Ari omistaa yhden kappaleen kokemustensa kuvailulle. Kokemukset ajoittuvat pääasiassa hänen nuoruuteensa Lapissa. Hän esimerkiksi kertoo tienneensä isänsä palaavan sodasta ajankohtana, jolloin tätä ei vielä osattu odottaa kotiin. Hän myös selittää, että Lapissa ”ns. etiäiset olivat hyvin yleisiä eli jo tunteja ennen kuulin, kun joku tuli yksin asumalleni kämpälle, asetti sukset seinää vasten jne.”⁴ Ari kuvaa kokemuksensa yleisestikin tapahtuviksi tilanteissa, joissa hän on ollut yksin. Hän kertoo esimerkiksi kyyneensä avaamaan ovia ja siirtämään esineitä koskettamatta niitä fyysisesti. Hän mainitsee kokeneensa tämän aluksi pelottavana, mutta sittemmin ymmärtäneensä, että ”näin vain on”. Hän on alkanut käsittää ”tällaiset kyvyt” ihmisluontoon kuuluvina ja kaikille ihmisille ominaisina mielen potentiaaleina. Ari kertoo onnistuneensa muutaman kerran palauttamaan kykynsä, mutta ”e[i] osaa kertoa sitä prosessia, miten se onnistui”. Hän uskookin, ettei arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia ja kykyjä voi tietoisesti harjoittaa tai ”ohjelmoida”, vaan ne ovat kontrolloimattomia. Siksi hän myös kyseenalaistaa tieteen pyrkimykset ottaa arkiymmärryksen ylittävät kokemukset haltuun ja sen motiivit tutkia niitä.

[Kokemuksia ei] ole syytä mitenkään pyrkiä diagnostisoimaan tai asettamaan mihinkään kategoriaan. Kaikilla ihmisillä on herkkyyksia, jolloin he tajuavat asioita. Yleensä herkkyys menetetään juuri tällaisten tutkimusten ja ns. realiteettien ylivertaisella selittelyllä. Itselläni tällainen kyky esiintyy aika ajoin, enkä koskaan ole pitänyt sitä omituisena tai merkinä jostain häiriöstä. [...] Miksi pitäisi niin hirveästi yrittää tajuta asioita, kun on selvää, että ihmisillä on tämän sovitun muka-

ainoan todellisuuden vastaisia kokemuksia? Voisimmeko vain hyväksyä sen tosiasian, että meillä kaikilla ihmisillä on näitä kykyjä?

Arin narratiivista nousee tieteen ja kokemusten välille kolme keskeistä, toisiinsa limittyvää ristiriitaa, joille tietomuotojen välinen rajatyö perustuu. Ensinnäkin Ari ymmärtää kokemuksensa kykyinä ja luonnollisina ihmismielen potentiaaleina, jotka aktivoituvat kausittain tai joissakin tietyissä tilanteissa. Hän kuvaa arkiymmärryksen ylittävät kokemukset positiivisessa valossa, luontevana osana elämää, eikä siksi varsinaisesti problematisoi kokemuksiaan tai kaipaa niille ulkopuolista selitystä. Hän punoo kertomukseensa modernin psykiatrian diskurssit, jotka esittävät kokemukset negatiivisemmin, patologioina tai ”häiriöinä”, jotka tulee parantaa pois olemasta. Arin kerronnassa muodostuu siten merkitysten ja arvostusten ristiriita kokemustiedon ja tieteellisen tiedon välille.

Toinen ristiriita liittyy tieteen pyrkimyksiin selittää, luokitella ja kontrolloida luonnollisia ilmiöitä. Tieteelliset interventiot kuvautuvat uhkana ihmisten luontaiselle herkkyydelle, sillä Arin näkemyksen mukaan tiede ylianalysoi kokemuksia ja määrittää ne ”häiriöiksi”. Ari arvostaa kokemusten kontrolloimatonta luontoa ja epäilee siihen puuttumisen johtavan kokemusten katoamiseen. Kritiikki laajenee psykiatrisista diskursseista ja tutkimuksista käsittämään tiedettä ja tutkimusta yleisesti, koska ”juuri tällaiset tutkimukset” voidaan kertojan näkökulmasta ymmärtää tuhoisina ihmisten synnynnäisille herkkyyksille ja näkymättömän kautta saavutettavalle kokemustiedolle. Tieteellisen tiedontuotannon sosiaaliset seuraukset kiinnittyvät kerronnassa kokijan ruumiiseen: luokittelemalla ja analysoimalla kokemuksia tiede muuttaa ja redusoi ihmisten tapoja aistia ympäröivää maailmaa (vrt. Taylor 2008). Rajatyön voidaan tässä ajatella liittyvän tieteellisten ja kokemusperäisten tietomuotojen ominaisluonteisiin ja tiedon tuottami-

4 Vastaavista kokemuksista on kirjoittanut 1970-luvulla perinteentutkija Leea Virtanen teoksessaan *Kun kello pysähtyi* (Virtanen 1974).

sen tapoihin. Tieteellinen ja kokemuspohjainen tiedontuotanto jäsenyivät Arin kerronnassa yhteensovittamattomina, sillä tutkimus häivyttää inhimillisen kyvyn vaikuttua näkymättömästä ja piirtyy siten uhkana näkymättömän toimijuudelle (ks. Latour 1992).

Kolmas ristiriita voidaan ymmärtää ontologisena, ja sitä voidaan kuvata erityisesti maailmankuvien välisen rajatyön valossa. Arin narratiivissa tiede toimii materiaalisen maailmankuvansa rajoittamana, mikä heijastuu tieteeseen tietämättömyytenä suhteessa aineettomiin ja näkymättömiin todellisuuksiin. Toisin sanoen tieteen omaksu- ma todellisuuskäsitys, jossa näkymätön voi todellistua vain yksilömielen patologiana (Latour 2005, 234–235), muodostaa Arin näkökulmasta puutteellisen lähtökohdan näkymättömän tieteelliseen tutkimiseen ja ymmärtämiseen. Toisin kuin moni muu kirjoittaja aineistossa, Ari ei kuitenkaan vaadi, että tieteen tulisi laajentaa maailmankuvaansa. Sen sijaan hän ehdottaa, että tiede hyväksyisi tietämättömyytensä näkymättömistä asioista. Hänelle tyydyttävä lopputulos on kokemusten jättäminen rauhaan, tieteellisen selittämisen ulkopuolelle. Arin tiedekäsitys noudattelee Latourin (2006) kuvaamaa modernin logiikkaa, jossa tiede pyrkii tuottamaan yhtenäistä ja johdonmukaista maailmaa, ”yhtä muka ainoaa sovit- tavaa todellisuutta”. Ylläpitääkseen yhtenäistä todellisuutta tieteen on suljettava pois ja kiellättävä yhtenäisyyttä murentavat ”hybridit” sekä todellisuuskäsityksensä vastaiset kokemukset virheinä ja epäjohdonmukaisuuksina. Maininnassaan ”realiteettien ylivermaisesta selittelystä” Ari liittyy tieteeseen taipumuksen tuottaa ja edistää itse- oikeutettuja totuusväittämiä. Tällöin tiede peittää alleen muunlaiset tietomuodot ja käsitykset maailmasta sekä toimii kokemusmaailmaa rajoit- tavana käytäntönä.

Arin kirjeestä voidaan lukea selkeä epäluottamus tiedettä kohtaan. Ari ei sinänsä kyseenalaista tie-

teellisen tiedon pätevyyttä ja tieteen kykyä selittää luonnollisia ilmiöitä. Sen sijaan hän paheksuu tieteen pyrkimyksiä hallita luontoa ja itselleen tuntemattomia inhimillisiä kokemuksia, jotka tiede (väärin) olettaa yksilömielen patologioiksi. Kirjoitus nostaa esiin kirjeaineistoa läpileikkaavaa kritiikkiä, joka kohdistuu ennen kaikkea tieteen pyrkimyksiin puuttua ihmisten elämismaailmoi- hin ennalta määrittämistään merkityskehyksistä käsin. Tämä näkemys tieteestä resonoi Brian Wyn- nen (2003, 404) esittämän kriittisen näkemyksen kanssa, jonka mukaan tieteessä tavataan määritellä tutkimusongelmat ja niiden merkitykset ennalta sen sijaan, että niistä käytäisiin varsinaista jul- kista neuvottelua. Samalla niihin liittyville toimi- joille tullaan langettaneeksi ennalta määriteltyjä identiteettejä, mikä arkiymmärryksen ylittävien kokemusten tapauksessa tyypillisesti tarkoittaa kokijoiden määrittelyä mieleltään patologisiksi. Wynne (2003) katsookin, että kansalaisten kriitti- set reaktiot tieteen pyrkimyksiin hallita luontoa ja yhteiskuntaa ovat seurauksia tutkimuskohteisiin ja niiden määrittelyyn liittyvän julkisen neuvottelun puutteellisuudesta. Arin kirjeessä tiede kuvautuu diskursiivisen vallan agenttina, joka myös vaikut- taa ihmisten ruumiillisiin aistimuksiin tuottaes- saan uusia luokituksia ja leimoja sekä pyrkiessään kontrolloimaan kontrolloimatonta. Tiede ja koke- mukset hahmottuvat kirjeessä kahtena erilaisena tietämisen tapana, joiden kohtaamista tulisi välttää kokemustiedon suojelemiseksi.

Tieteen ja sen toisten neuvoteltavuus

45-vuotias Laura on suorittanut ylemmän kor- keakoulututkinnon humanistisilta aloilta ja toi- minut aiemmin pitkään koulutustaan vastaavissa töissä. Nykyään hän työskentelee täysipäiväisesti valmentajana ja kouluttajana henkilökohtaisen hyvinvoinnin alalla. Laura kertoo teini-ikässä kiinnostuneensa henkisytydestä, psykologiasta ja ”ihmismielen potentiaaleista”. Myöhemmin hän meni naimisiin ja perusti perheen, mutta avioliit- tossa puhjenneiden ongelmien myötä hän alkoi

keskittyä yhä tiiviimmin henkisiin asioihin. Hän osallistui energiaparantamisen kurssille, jossa kertoo ”selvänäkönsä avautuneen”. Hän jatkoi kykynsä harjoittelua, ja erottuaan ensimmäisestä puolisostaan hän ryhtyi tekemään ”energiatöitä” ammattimaisesti ja kouluttautui myös elämäntaitovalmentajaksi. Päivätyönsä ohella hän toimii salaa henkiparantajana ja selvänäkijänä. Pitkässä elämäkerrallisessa kirjeessään Laura kuvaa synnynnäistä herkkyyttään aistia asioita, joita muut eivät havaitse. Vastaavasti hänen kokemukseensa liittyvät siihen, että hän aistien välityksellä vastaanottaa informaatiota ympäröivästä maailmasta. Hän puhuu itsestään ”erityisherkkänä” ja erittelee tarkasti herkkyyksiään ja eri aistien välityksellä saamaansa tietoa. Laura kuvailee, kuinka toisten ihmisten tunteet ja ajatukset ”tulevat” hänelle näkyinä, emootioina tai paikallisina ruumiin kipuina ja ”nykimisinä”. Lisäksi hän kuvaa saavansa informaatiota näkymättömistä lähteistä tai ”henkimailmasta” muun muassa kuvien, makujen ja äänten muodossa. Kokemusten välittämä informaatio nivoutuu Lauran itseymmärrykseen ja toimintaan yhteiskunnassa, kun kokemustieto hänen ammatillisissa käytännöissään siirtyy muovaamaan myös toisten ihmisten ymmärrystä itsestään ja ympäristöstään.

Hoidot ja valmennukset tapahtuvat ohjauksessa – asioita tapahtuu, jotka vievät asiakasta positiiiviseen tunnetilaan ja oivallukseen. Tässä luotan korkeimman ohjaukseen. Mutta olen myös siinä erilainen, että mieleni on rationaalinen ja omien kokemusteni viisastuttamana ohjaan elämään ja-lat maassa henkisistä ulottuvuuksista huolimatta.

Kokemustieto toimii Lauran narratiivissa resursina, johon tukeutumalla hän voi menestyksekkäästi auttaa, valmentaa ja ohjata ihmisiä sekä erottautua muista alan harjoittajista. Herkkyyks arkiymmärryksen ylittävälle kokemuksille toimii Lauralle voimavarana ja kykynä, jota voidaan kehittää ja käyttää muiden hyväksi. Laura kuvaa, mi-

ten hän herkkyytensä vuoksi kykenee ”ottamaan yhteyttä monenlaisiin kanavoinnin lähteisiin” ja siten tarjoamaan asiakkailleen heidän tarpeidensa mukaista hoitoa ja valmennusta. Toisaalta Laura huomauttaa olevansa mieleltään rationaalinen, millä hän yhtäältä tekee eroa etenkin muihin henkisen alan yrittäjiin ja toisaalta haastaa kulttuurista ymmärrystä kokemustiedon irratiivisuudesta. Rationaalisuus jäsentyy tässä arkijärkenä ja ”jalat maassa” -asenteena näkymätöntä kohtaan. Arkikokemuksen pohjalta Laura kertoo kykenevänsä opastamaan asiakkaitaan siinä, miten omiin herkkyyksiin tulisi suhtautua arkielämässä.

Ammatillisesta menestyksestään huolimatta Laura kertoo näihin päiviin asti tunteneensa itsensä syvästi väärinymmärretyksi sosiaalisissa suhteissaan. Perhe- ja ystävyysuhteissa hän toteaa kokeneensa, että häntä on pidetty outona tai ”huonona ihmisenä” herkkyytensä ja henkisyytensä vuoksi. Hän myös pelkää ammatillisen uskottavuutensa ja toimeentulonsa kärsivän, jos hän toisi henkisyytensä päivänvaloon. Selvänäkemistä hän kuvaakin työnsä ”toiseksi, salatuksi puoleksi”. Hän kertoo toisaalta saaneensa identiteetilleen vahvistusta psykologisesta kirjallisuudesta ja identifioituvansa tätä nykyä ”introvertiksi” ja ”erityisherkkäksi” Susan Cainin ja Elaine Aronin suosittujen populaariteosten pohjalta. Tällaiset kirjat hänen mukaansa ”antavat [...] oikeuden olla herkkä ja haavoittuvainen”, jolloin ne ovat auttaneet häntä hyväksymään erityispiirteensä ja hyödyntämään omaa kokemustaan ja ”matkaansa” muiden auttamiseen.

Lauran kerronnasta välittyvä syvä luottamus intuitiiviseen tietoon, jota hän saa aistikokemustensa kautta muilta henkilöiltä tai henkimailmasta. Hän esimerkiksi huomauttaa, että ”yleisin juttu, jota psyykkisesti herkkät tekevät, [on, että he] eivät usko itseään”, jolloin esimerkiksi välähdysten omaisina kuvina saapuva informaatio kadotetaan. Toisaalta voidaan huomata, että Laura toistuvasti

ti kyseenalaistaa tällaisen tiedon todellisuuden. Hän esimerkiksi kertoo välillä pohtivansa ”ovatko nämä alitajunnan omia luomuksia”. Selvänäkemisensä ja kommunikaationsa henkimaailman kanssa Laura kertoo tapahtuvan enemmän erilaisten mielikuvien kuin konkreettisten havaintojen tasolla, jolloin hän erottaa näkymättömän ja materiaalisen todellisuuden tiukasti toisistaan. Hän selittää, että kommunikoidessaan henkimaailman toimijoiden kanssa hän ei kuule näiden puhetta ”oikeilla korvilla”, sillä ”silloin mielestäni sekoittuisi maallinen taso ja henkinen taso, enkä ehkä olisi terve vaan mahdollisesti skitsofreninen”. Ontologisten kategorioiden sekoittuminen määrittänyt siten mielen patologiaksi ja muodostaa rajan aistiherkkyiden ja psykiatrisen sairauden välillä.

Lauran puheet henkimaailman toimijoista ensisilmäyksellä vastustavat vallitsevia tieteellisiä käsityksiä arkiymmärryksen ylittävistä kokemuksista yksilön mielen ja aivojen (virhe)toimintoina. Lähemmässä tarkastelussa Lauran narratiivissa voidaan kuitenkin nähdä keskeinen pyrkimys sovittaa eri näkemykset ja tietomuodot yhteen. Ensinnäkin Laura ei väitä, että hänen aistimuksensa henkimaailmasta olisivat välttämättä ”totta” siinä mielessä, että näkymättömät toimijat, kuten henget, olisivat ”todella” olemassa, vaan hän painottaa niiden positiivisia vaikutuksia omaan ja muiden elämään. Hän pitää mahdollisena, että aistimukset ovat hänen mielikuvituksensa tuotteita. Hän kuitenkin ohittaa tietoisesti kysymyksen niiden alkuperästä sen nojalla, että kokemukset ”tuovat hyvää elämään”, tarjoavat apua hänelle itselleen ja hänen asiakkailleen. Täten Laura omaksuu William Jamesin ajattelun mukaisen totuuskäsityksen ja liittää kokemusten todellisuuden niiden vaikutuksiin kokijoiden elämässä.

Lauran kertomuksesta voidaan erottaa kolme pääasiallista tapaa, joilla hänen kokemuksensa todellistuvat: *ruumiilliset tuntemukset, sosiaalis-*

ten suhteiden vaikeudet ja kokemustiedon *positiiviset vaikutukset omaan ja muiden hyvinvointiin*. Näitä koskevassa kerronnassa kokemustiedon ja tieteellisen tiedon välille muodostuu osin samankaltaisia ristiriitoja kuin Arin kertomuksessa, mutta kokemuksia oikeuttava rajatyö ja suhde tieteeseen muotoutuvat Lauran narratiivissa varsin erilaisiksi. Kokemus ja tiede eivät jäsenny toistensa Toisina ja yhteensovittamattomina, vaan enemmän toistensa resursseina, joiden rajat ovat huokoisia ja neuvoteltavia.

On äärimmäisen tärkeää, että teette tätä tutkimusta, mitä teette. Olen pitkään puhunut ystävilleni siitä, että tätä pitäisi tutkia oikeasti. Omalta kohdaltani tiedän, etten ole hullu enkä kuvittele. Niin moni ihminen on saanut apua ja oivallusta kauttani. Se todistaa minulle, että kyseessä eivät ole omat harhani. Olen usein pohtinut sitä, *kuinka eri tavalla aivoni toimivat keskivertoihmiseen nähden?* – se olisi hyvä tietää. Sillä minulla on hyvin vahva rationaalinen mieli kaikesta aistimastani huolimatta. Rationaalinen mieleni haluaa selityksen, ja se sama selitys auttaisi niin monia muita kaltaisiani tai jonkin verran herkkiä. Rationaalinen yhteiskunta toimii eri säännöillä eikä arvosta erityisosaamista ja kykyjäni. Tämän vuoksi elän ristiriidassa ulkomaailman kanssa, ja pyrin löytämään keinoja puhua näistä asioista puhumatta henkimaailman ilmiöistä. – Jotta hyvä asia ei hukuisi sen vuoksi, että ihmiset leimaavat huuhaaksi. Opettelen puhumaan tieteen ja tutkimusten kielellä intuitiosta ja sisäisestä tasapainosta, jotta viesti menisi perille isommalle joukolle ihmisiä.

Samoin kuin Arin myös Lauran kerronnassa piirretty esiin ristiriita niiden merkitysten ja aivojen välillä, jotka pohjaavat modernin tieteen diskursseihin tai toisaalta yksilön kokemuksiin. Rationaalisessa yhteiskunnassa arkiymmärryksen ylittävät kokemukset määrittävät ”hulluudeksi” tai yksilön heikkouksiksi, eikä niiden positiivisia merkityksiä tunnisteta tai arvosteta. Tiede ja

siihen kytkeytyvä rationaalinen tietämisen tapa toimivat sosiaalisina normeina, jotka vaikuttavat kokijoiden arkeen ja itseymmärrykseen. Laura kuitenkin liittyy tieteelliseen tutkimukseen myös potentiaaleja normalisoida kokemuksia ja alleviivaa kokemuksiin liittyvän tutkimustyön tärkeyttä. Tieteellinen tutkimus, teknologia ja tiedontuotanto tulevat yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, jotka voivat muuttaa vallitsevia käsityksiä ja asenteita ja tätä myötä muovata kokemusten käsittämisen ehtoja. Aivotutkimus voi kuvantamisen avulla tuottaa kokemuksista materiaalista, näkyvää evidenssiä ja siten tehdä ne todellisiksi rationaalisesa yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla.

Laura lisäksi tarjoutuu – usean muun kirjoittajan tavoin – osallistumaan *Mieli ja toinen* -tutkimukseen kenttäasiantuntijan (Setälä & Väliverronen 2014) roolissa. Hän toteaa, että hänellä on työnsä ja koulutuksensa kautta ”käytössä sanoja ja tietoa, joiden avulla on helpompi päästä kiinni tähän asiaan, josta on hankala ottaa otetta sen mielensisäisten ja alitajuisten prosessointitapojen vuoksi”. Laura kertoo opettelevansa puhumaan näkymättömästä ”tieteen ja tutkimusten kielellä” voidakseen tehdä kokemusten positiivisia merkityksiä ja vaikutuksia laajemmin ymmärrettäviksi ja hyväksytyiksi yhteiskunnassa. Tieteellinen diskurssi toimii hänelle yhtäältä normatiivisena pakkona, johon kehystämistä kokemustiedon laajempi hyödyntäminen välttämättä edellyttää. Toisaalta tieteen kieli toimii Lauralle resurssina, jonka avulla kokemustiedon positiiviset vaikutukset voidaan ulottaa laajemmalle yhteiskuntaan: kun arkiymmärryksen ylittäviä ilmiöitä käännetään tieteen kielelle, voivat sekä kokemustieto että tieteellinen tieto saada uudenlaisia muotoja ja sosiaalisia seurauksia.

Lauran kerronnassa modernin psykiatrian vaikutusvaltaiset diskurssit yhdessä tieteellisen rationalismin kanssa siirtyvät yhteiskuntaan, jonka kanssa kamppailu muodostaa hänen narratiivis-

saan keskeisen juonteen. Niistä tulee yhteiskunnassa vallitsevaa arkipäijärkeä, joka materialisoituu herkkyyksien kokemisen tavoissa ja sosiaalisissa seurauksissa. Kerronnassa rakentuu yhteiskunnallinen hierarkia näkymättömien ja materiaallisten todellisuuksien, intuitiivisten ja rationaalisten tietämisen tapojen sekä kokemuspohjaisten ja tieteellisten tietomuotojen välille. Tieteen valta tuottaa sosiaalista todellisuutta kuitenkin kytkee siihen myös mahdollisuuksia muutokseen. Lauran narratiivissa tieteen raja piiryy neuvoteltavana ja läpäisevänä uusille tietomuodoille ja asiantuntijuuksille. Kokemustieto ja tieteellinen tieto asemoituvat toistensa resurssiksi, jotka yhteistyössä voivat todellistaa arkiymmärryksen ylittäviä kokemuksia uusin tavoin.

Lopuksi

Tässä artikkelissa olen tarkastellut tieteen ja kokemustiedon suhteita suomalaisten arkielämän näkökulmasta. Tarkastelin, miten henkilökohtaisiin kokemuksiin pohjaava tieto tulee ihmisille todelliseksi heidän omasta näkökulmastaan ja miten tieteen kanssa ristiriitainen eletty kokemus muovaa ymmärryksiä tieteestä. Metodologisena lähtökohtana olivat tieteellis-rationaalisen maailmankuvan marginaaliin asettuvat arkiymmärryksen ylittävät kokemukset, niihin liittyvät tietämisen ja olemisen tavat sekä subjektiiviset totuudet ja merkitykset, joita niihin arjessa liitetään. Analysoin *Mieli ja toinen* -hankkeeseen lähetettyjä kokemuskertomuksia kansalaisten vuorovaikutuksena tieteen kanssa, jossa henkilökohtaisia kokemuksia pyritään tekemään näkyväksi ja oikeuttamaan tieteellisen tietämyksen piirissä. Kokemusten oikeuttamista olen tarkastellut *rajatyön* käsitteen kautta toimintana, jossa tietomuotojen rajoja työstetään ja tiedettä samalla määritellään jonkinlaiseksi. Olen analysoinut sitä, millaista rajatyötä kirjoituksissa tehdään, miten kokemuksia todellistetaan ja millaisia käsityksiä tieteestä rajatyössä muodostuu.

Kirjeaineistossa tehtävä rajatyö voidaan ymmärtää luonteeltaan epistemologisena ja ontologisena. Kokemustietonsa oikeuttamisessa kirjoittajat työstävät rajoja tietosysteemien, tietomuotojen ja tietämisen tapojen, tieteen ja ei-tieteen sekä maailmankuvien ja todellisuuskäsitysten välillä. He poissulkevat selitysmalleja, jotka määrittelevät arkiymmärryksen ylittävät kokemukset uskomuksiksi, yksilön mielen patologioiksi tai puutteiksi kokijan tietämyksessä ja tietämisen tavoissa. Samalla he jäsentävät luonnon, kulttuurin ja näkymättömän välisiä suhteita ja määrittelevät tiedettä tietynlaiseksi. Aineistossa tehtävässä rajatyössä tiede määrittyi rationaalisen ja materialistiseen maailmankuvaan sitoutuneena tietojärjestelmänä, joka keskittyy tarkastelemaan ja selittämään luonnollisia ja materiaalisia ilmiöitä. Näkymätön rajattiin tieteellisen tiedontuotannon ulkopuolelle, jolloin arkiymmärryksen ylittävien kokemusten tuleminen tieteellisiksi tosiasioiksi edellytti niiden uudelleenmäärittelyä luonnollisiksi. Kokemuksia oikeutettiin materiaalisina tosiasioina, joiden olemassaolo voidaan todentaa kokeellisen metodin avulla. Etenkin lääketiede kuvautui aineistossa yhteiskunnalliseksi vallankäyttäjäksi, jota vasten kokemuksia oikeutettiin normaaleina ja luonnollisina. Lääketieteellisillä ja psykiatrisilla tietomuodoilla on modernissa yhteiskunnassa ollut perustavanlaatuinen vaikutus siihen, miten arkiymmärryksen ylittävät kokemukset on alettu käsittää psykiatrisen sairauden kehyksessä. Vaikka esimerkiksi neurotieteelliset tutkimukset ovat viime aikoina osin normalisoineet kokemuksia (esim. Ratcliffe 2017), mikä osaltaan tulee huomioiduksi kirjeaineistossakin, sosiaalinen häpeäleima istuu yhä tiukassa (ks. Korkeila & Koski 2017). Tätä taustaa vasten lääketieteen esiintymistä kirjoituksissa huomattavana tieteellisenä ja yhteiskunnallisena vallankäyttäjänä voidaan pitää varsin ymmärrettävänä.

Artikkelissa olen tarkastellut rajatyötä osana kirjoittajien elämäkerrallisia narratiiveja erityisesti

kahden kirjoituksen kautta. Arin narratiivissa tiede ja kokemus jäsentyivät yhteensovittamattomina. Kirjoitus kiteyttää kirjeaineistoa yleisemmin läpäiseviä rajatyön muotoja ja kriittisiä huomioita, jotka kohdistuvat tieteen tietämättömyyteen näkymättömän ymmärtämisessä. Samalla se havainnollistaa laajempaa kritiikkiä, jota kirjoittajat kohdistavat institutionaalisen tieteen ontologisiin ja epistemologisiin lähtökohtiin ja niiden rajoituneisuuteen. Arin kaltaiset kriittiset puheenvuorot heijastavat tietynlaista epäluottamusta tieteeseen. Tällaista epäluottamusta tulisi tarkastella perusteellisemmin, koska sen taustalla voidaan havaita ennen kaikkea käsitys tieteen puutteista yleisöjensä ymmärtämisessä (Wynne 2006) – tietämättömyys siitä, miten tieteellinen tieto punoutuu ihmisten arkeen ja miten kansalaiset omaksuvat, käyttävät tai torjuvat sitä. Lauran narratiivissa tiede hahmottui yhteiskunnallisen vallan mutta myös muutoksen agenttina: sekä syynä että ratkaisuna niihin ongelmiin, joita kokijat kohtaavat arjessaan. Lauralle arkiymmärryksen ylittävät kokemukset toimivat osana identiteettiä ja tiedollisena resurssina. Toisaalta hän käy jatkuvaa kamppailua oikeuttaakseen itsensä ja kokemuksensa tieteellis-rationaalisessa yhteiskunnassa, jossa herkkyyttä kokemuksille ei ymmärretä tai arvosteta. Tiede määrittyi hänen narratiivissaan kuitenkin joustavana, rajoiltaan huokoisena ja avoimena kansalaisten omille tiedoille ja merkityksenannoille. Tässä tiedekäsityksessä tiede yhtäältä muovaa kokijoiden itseymmärrystä ja toisaalta muovautuu itse kokemustiedon vaikutuksesta.

Kirjoittajien tekemä rajatyö kyseenalaistaa modernin perustuslain (Latour 2006) lainalaisuudet tieteen totuuksien itsestään selvänä pohjana paljastamalla hybridejä, joilta tiede jatkuvasti sulkee silmänsä. Kokemuksia oikeuttavassa rajatyössä arkiymmärryksen ylittävät kokemukset todellistetaan luonnollisina ilmiöinä ja ihmismielen potentiaaleina. Esimerkiksi termiä ”yliluonnollinen”

kritisoidaan laajasti, ja kokemusten uskotaan selittyvän luonnollisiksi tieteen ja teknologian kehityksen myötä. Näin kokemukset kerrotaan olemassa olevina luonnon, kulttuurin ja näkymättömän pintaan pääsyään odottavina hybrideinä (Latour 2006). Kokemusten käsitteellistäminen osana mielen ja maailman luonnollista toimintaa vastustaa niiden poissulkemista todellisuuden piiristä määrittelemällä ne yhtäältä yliluonnollisiksi uskomuksiksi ja toisaalta mielen harhoiksi ja patologioiksi. Modernin perustuslain kautta voidaan ymmärtää myös Arin ja Lauran narratiivien erilaista suhdetta tieteeseen ja arkiymmärryksen ylittäviin kokemuksiin. Arin käsityksessä tiede noudattaa vahvasti modernin perustuslakia. Todellisuuden eri alueita erottelevista ja kategorisoivista lähtökohdistaan käsin se ei kykene tavoittamaan ihmismielen ja todellisuuden hybridisiä ja moninaisia ulottuvuuksia. Tiede jopa uhkaa ontologioiden moninaisuutta (Mol 2002), joka Arille monien kirjoittajien tavoin näyttäytyy luonnollisena tosiasiana. Laura puolestaan pyrkii hälventämään ontologisten kategorioiden välisiä rajantekoja ja tavoittelee hybridistä tiedettä, joka olisi joustava ja avoin kategorioiden sekoittumisille. Toisin kuin Ari, hän tavoittelee tieteen uudistumista ja modernin perustuslain mukaisen todellisuuskäsityksen laajentamista.

Tieteessä ja yhteiskunnassa laajemmin hallitsevat käsitteellistämisen tavat ovat tyypillisesti sivuuttaneet arkiymmärryksen ylittävät kokemukset epätodellisina. Kirjoituksissa kuvatuttujen elämäntapahtumien yhteydessä arkiymmärryksen ylittävät kokemukset todellistuvat riippumatta siitä, että niiden lähde on näkymätön. Kokemustiedon todellistumista voidaan tutkia, kun näkymätöntä lähestytään jamesilais-latourilaisessa kehityksessä vaikutustensa kautta. Kyse ei tällöin ajatella olevan vain uskomuksista, harhakuvitelmissa tai mielen virhetoiminnoista, sillä näkymätön materialisoituu ja tulee hyvinkin näkyväksi esimerkiksi ruumiillisissa tuntemuksissa ja sosiaalisen ym-

päristön reaktioissa. Arkiymmärryksen ylittävät kokemukset voivat myös toimia kokijoille voimavaroina ja tarjota elämään merkitystä, mielenrauhaa ja hyvinvointia. Jos nämä merkitykset ja vaikutukset jätetään huomiotta tieteessä, jäävät tieteelliset selitysmallit kokijoiden näkökulmasta vääjäämättä osittaisiksi. Modernin tieteen rajanvedoissa rakentuva erityisasema tietomuotona, joka tuottaa totuudellista tietoa maailmasta, tulee kirjoituksissa kyseenalaistetuksi. Sen sijaan tiedettä voidaan niissä epäillä liian rajalliseksi tavoittamaan näkymättömiä ilmiöitä ja ihmismielen kokonaisvaltaista potentiaalia.

Tieteen ja kokemusten rajatyön tarkastelu kokemuskertomuksissa valottaa, millaisten tunteusten, tapahtumien ja järkeilyjen seurauksena tieteellinen tieto tulee haastetuksi arkikokemuksen pohjalta suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Julkisessa keskustelussa tieteellisten ja kokemuspohjaisten näkemysten välille on muodostunut huomattavia ristiriitoja, kun virallisia lääketieteellisiä näkemyksiä ihmiskehon ja -mielen toiminnasta on haastettu yksilöiden kokemuksiin pohjaavilla vasta-argumenteilla ja -asiantuntijuuksilla esimerkiksi ruokavalioita, vaihtoehtohoitoja tai rokotuksia koskevissa keskusteluissa (Väliverronen 2015). Kuitenkin tiedetään vain vähän siitä, millaisiin käsityksiin tieteestä vastaargumentit perustuvat. Tieteen ja kansalaisten välistä suhdetta on tavattu jäsentää puutemallin avulla, jolloin hallitsevista tieteellisistä totuusväittämistä poikkeavat näkemykset leimautuvat yleisön tietämättömyydeksi, tiedevastaisuudeksi ja irrationalisuudeksi. Toisaalta on havaittu, että kriittisten yleisöjen keskuudessa tieteellistä tietoa ja tutkimusta luetaan aktiivisesti ja tiede saatetaan nähdä tärkeänä faktojen tuottajana. (Goldenberg 2016; Jauho 2013; Wynne 2006.)

Artikkelissa olen osoittanut, miten tiedettä haastavien tietomuotojen ja argumenttien juuret voivat paikantua ruumiillisiin kokemuksiin, jotka

tulevat eletyiksi sosiaalisissa konteksteissaan. Tieteen julkisen ymmärryksen tutkimuksessa olisikin yhä tärkeämpää keskittyä ihmisten elämismaailmoihin ja ruumiillisiin kokemuksiin sekä tutkia niitä merkityksiä ja sosiaalisia seurauksia, joita tieteelliset ja kokemuspohjaiset tietomuodot saavat eletyssä arjessa. Kriittisen tieteen tutkimuksen keskustelut haastavat tieteellisen ja kokemuspohjaisen tiedon vastakkainasettelua, sillä ne kyseenalaistavat oletukset tieteen universaalisuudesta ja abstraktista objektiivisuudesta. Sen sijaan tiede tulee ymmärretyksi kulttuuris-poliittisena toimijana, jonka tuottamaan tietoon kytketty poliittisesti latautuneita käsitteellisiä kehyksiä ja narratiivisia rakenteita (Harding 2006, 4; Wynne 2003). Vastaavasti tieteelle toiseksi määritellyt paikalliset, partikulaariset, kokemukselliset tietomuodot voidaan käsittää hybridisinä, tieteellisen tiedon muokkaamina ja tieteellistä tietoa muokkaavina (esim. Hess 2004; Hämeenaho 2016; Nygren 1999). Rajatyön tarkastelu tästä lähtökohdasta käsin tekee näkyväksi sitä, miten tiede saattaa asettua kansalaisten suoran kritiikin kohteeksi tai miten se toisaalta voi jäsentyä hybridisenä sosiaalisena systeeminä, jota kansalaiset voivat muokata oman tietonsa pohjalta.

Kiitokset

Suomen Kulttuurirahasto; Mieli ja toinen, Suomen Akatemia, projektinnumero 266573.

Kirjallisuus

- ANDELL, KIA, HARLEY BERGROTH & MARJA-LIISA HONKASALO. 2019. "Uncanny Experiences as Therapeutic Events." Teoksessa *Assembling Therapeutics: Subjectivity, Materiality and Politics in New Therapeutic Practices*, toim. Suvi Salmenniemi, Harley Bergroth, Johanna Nurmi & Inna Perheentupa. London & New York: Routledge, 188–205.
- BLANES, RUY & DIANA ESPÍRITO SANTO (TOIM.). 2014. *The Social Life of Spirits*. Chicago: Chicago University Press.
- BURY, MIKE. 2001. "Illness narratives: fact or fiction?" *Sociology of Health and Illness* 23:3, 263–285.
- CASSANITI, JULIA & TANYA LUHRMANN. 2014. "The Cultural Kindling of Spiritual Experiences." *Current Anthropology* 55:10, 333–343.
- FORSTORP, PER-ANDERS. 2005. "The Construction of Pseudo-Science: Science Patrolling and Knowledge Policing by Academic Prefects and Weeders." *VEST* 18:3–4, 17–71.
- GEERTZ, CLIFFORD. 1975. "Common Sense as a Cultural System." *Antioch Review* 33:1, 5–26.
- GIERYN, THOMAS. 1999. *Cultural boundaries of science. Credibility on the line*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- GOLDENBERG, MAYA. 2016. "Public Misunderstanding of Science? Reframing the Problem of Vaccine Hesitancy." *Perspectives on Science* 24:5, 552–581.
- HARDING, SANDRA. 2006. *Science and Social Inequality. Feminist and Postcolonial Issues*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- HESS, DAVID. 2004. "Medical Modernization, Scientific Research Fields, and the Movement for Complementary and Alternative Cancer Therapies." *Sociology of Health and Illness* 26:6, 695–709.
- HESS, DAVID. 2011. "To tell the truth: on scientific counterpublics." *Public Understanding of Science* 20:5, 627–641.
- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2017a. "Ruumiillisuuden rajoilla." *niin & näin* 3, 50–53.
- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2017b. "Hipaisuja ja ryminää – aineellisten ja aineettomien toimijoiden jäljillä." Teoksessa *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*, toim. Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 196–234.
- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2017c. "Kirjoituksia elämästä." Teoksessa *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*, toim. Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–84.
- HÄMEENAHO, PILVI. 2016. "Tieto, valta ja vastuu erityislasten hoidossa." *Elore* 23:2. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1774438>
- IRWIN, ALAN & MIKE MICHAEL. 2003. *Science, Social Theory, and Public Knowledge*. Maidenhead: Open University Press.
- IRWIN ALAN & BRIAN WYNNE (TOIM.). 1996. *Misunderstanding Science?* Cambridge: Cambridge University Press.
- JAMES, WILLIAM. 1981. *Uskonnollinen kokemus*. Hämeenlinna: Karisto.
- JAUHO, MIKKO. 2013. "Tiedevastaisuutta vai tiedekriittisyyttä? Vähähiilihydraattisen ruokavalion kannattajien käsityksiä asiantuntijuudesta ja tieteellisestä tiedosta." *Yhteiskuntapolitiikka* 4, 365–377.

- KORKEILA, JYRKI & KAARINA KOSKI. 2017. "Kummat kokemukset, häpeäleima ja psykoosit." Teoksessa *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*, toim. Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 235–267.
- KOSKI, KAARINA & MARJA-LIISA HONKASALO. 2015. "Miten tutkia kummia kokemuksia?" *Elore* 22:1, 1–31.
- KOSKI, KAARINA & JUUSO JÄRVENPÄÄ. 2017. "Kummien kokemusten tulkinta." Teoksessa *Mielen rajoilla. Arjen kummat kokemukset*, toim. Marja-Liisa Honkasalo & Kaarina Koski. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–301.
- LATOURE, BRUNO. 1992. "Where are the missing masses? The Sociology of a few mundane artifacts." Teoksessa *Shaping Technology-Building Society: Studies in Sociotechnical Change*, toim. Wiebe E. Bijker & John Law. Cambridge: MIT Press, 225–259.
- LATOURE, BRUNO. 2005. *Reassembling the Social – An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- LATOURE, BRUNO. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino.
- LUHRMANN, TANYA. 1989. *Persuasions of the Witch's Craft: Ritual Magic in Modern Culture*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- LUHRMANN, TANYA. 2011. "Hallucinations and Sensory Overrides." *Annual Review of Anthropology* 40, 71–85.
- LUHRMANN, TANYA. 2012. *When God Talks Back: Understanding the American Evangelical Relationship with God*. New York: Alfred A. Knopf.
- MOL, ANNEMARIE. 2002. *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- NADER, LAURA. 1996. *Naked science*. Routledge: New York.
- NYGREN, ANJA. 1999. "Local knowledge in the environment-development discourse: From dichotomies to situated knowledges." *Critique of Anthropology* 19:3, 267–288.
- RANCKEN, JEENA. 2017. *Yliuonnollinen kokemus: Tulkinta, merkitys ja vaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- RATCLIFF, MATTHEW. 2017. *Real Hallucinations*. Boston: MIT Press.
- SAIKKONEN, SAMPSA & ESA VÄLIVERRONEN. 2013. "Popularisoinnista osallistavaan tiedeviestintään." *Yhteiskuntapolitiikka* 78:4, 416–424.
- SANTANEN, SAMI. 2014. "Kosketuksen ulottuvuuksia." Teoksessa *Kosketuksen figuurit*, toim. Mika Elo. Helsinki: Gaudeamus, 195–263.
- SETÄLÄ, VIENNA & ESA VÄLIVERRONEN. 2014. "Fighting fat: the role of 'field experts' in mediating science in health communication." *Science as Culture* 23:4, 517–536.
- TAYLOR, CHARLES. 2008. "Buffered and porous selves." *The Immanent Frame*. The Social Science Research Council. <https://tif.ssrc.org/2008/09/02/buffered-and-porous-selves/> (Luettu 15.5.2020.)
- VIRTANEN, LEEA. 1974. *Kun kello pysähtyi. Tavallisen suomalaisen yliuonnolliset kokemukset*. Porvoo-Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- VIRTANEN, LEEA. 1977. *Telepaattiset kokemukset*. Porvoo-Helsinki-Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- VUOLANTO, PIA. 2013. *Boundary-work and the Vulnerability of Academic Status: the Case of Finnish Nursing Science*. Tampere: Tampere University Press.
- WYNNE, BRIAN. 1995. "Public Understanding of Science." Teoksessa *Handbook of Science and Technology Studies*, toim. Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle, James C. Peterson & Trevor Pinch. Thousand Oaks, CA: Sage.
- WYNNE, BRIAN. 2003. "Seasick on the Third Wave? Subverting the Hegemony of Propositionalism." *Social Studies of Science* 33:3, 401–417.
- WYNNE, BRIAN. 2006. "Public Engagement as a Means of Restoring Public Trust in Science – Hitting the Notes, but Missing the Music?" *Community Genetics* 9, 211–220.
- VÄLIVERRONEN, ESA. 2015. "Tiedeviestintä ja asiantuntijuus – tutkijoiden muuttuva suhde julkisuuteen." *Yhteiskuntapolitiikka* 80:3, 221–232.